

2.4. ПАСИВНИ АОРИСТ

У праиндоевропском се пасив као засебна категорија глаголског стања још није било развио, већ је за изрицање пасивне радње коришћен медиј, а доцније су поједини ие. језици сваки на свој начин успостављали формалну дистинкцију између медија и пасива. Тако је и пасивни аорист настао у самом грчком језику.

2.4.1. η-аорист

Вероватно се развио из праиндоевропског „статива“ са значењем стања, на шта указују активни наставци и формант $\bar{e}/\tilde{e} < *eH_1/H_1$ који се пореди са интранзитивима на $-\bar{e}$ од нулске базе корена у балтском, словенском, германском и латинском, нпр. лит. *budėti* : стсл. **БЪДѢТИ** ‘бдети’, стсакс. *thagen* : лат. *tacēre* ‘ћутати’. Изворно „јаки“ пасивни аорист значи долазак субјекта у одређено стање: *ἐχάρη* „обрадова се“, *ἐσάπη* „поче да трули“, *ἐρρύη* „потече“, *ἐπάγη* „стврдну се“, *ἐδάη* „научи“.¹⁴¹ Код Хомера његово значење је углавном интранзитивно, пасивно само по изузетку,¹⁴² доцније преузима значење пасивне радње тренутног вида коју је првобитно имао медијални аорист (хом. *ἔκτα-το* „би убијен“). Тако ат. *ἐγράφη* „би написан“ : *ἐγράψατο* „поднесе тужбу (тј. написа у своју корист)“. Тако се са глаголских коренова који значе стање овај тип аориста ширио на друге, али не у великој мери, јер је експанзивнији био „слаби пасивни аорист“. Ту има дублета: *ἐβλάβην* : *ἐβλόφην*.

2.4.2. θη-аорист

Изводи се и од консонантских и од вокалских основа: *ἐδείχθη*, *ἐφυλήθη*. Првобитно означава почетак процеса: хом. *κρύφθη* „сакри се“, ат. *ἐπείσθη* „даде се убедити, поверова“, *ὠρμήθη* „крете, јурну“, *ἐπειράθη* = *ἐπειράσατο* „покуша“. Још од Хомера преузима функцију пасива: *Διόθεν βλαφθέντα βέλεμνα* „хици ослабљени од стране Зевса“. Корен је првобитно у нулској бази, нпр. *ἐτάθη* : *τείνω* (< *ἐτυ-θη* : *τεν-ιω*), доцније се вокализам уподобљава презенту, као у сигматском аористу: *ἐθρέφθη* : *ἔθρεψα*.¹⁴³ Као и η-аорист (4.1), и овај је грчко новообразовање, неизвесног порекла. Нуде се два могућа тумачења:

а) суфикс $-\theta\eta$ могао је настати декомпозицијом наставка 2.сг. инд. мед. коренског аориста $*-tH_2\bar{e}s >$ грч. $-\theta\eta\varsigma$, уп. стинд. $*adhithāh < *e-dhH_1-tH_2\bar{e}s$. У језичкој свести овај редак наставак могао је бити схваћен као спој уобичајеног секундарног наставка другог лица актива $-\varsigma$ и суфикса или коренског проширења $-\theta\eta-$, нпр. $\acute{\epsilon}\text{-}\chi\acute{\upsilon}\text{-}\theta\eta\varsigma > \acute{\epsilon}\text{-}\chi\acute{\upsilon}\text{-}\theta\eta\text{-}\varsigma$ (*χέω*), даље по аналогiji са η-аористом 3.сг. $\acute{\epsilon}\text{-}\chi\upsilon\text{-}\theta\eta$ (уместо хом. $\acute{\epsilon}\text{-}\chi\upsilon\text{-}\tau\omicron$) итд.

¹⁴¹ *ἔσβη* ‘угаси се’ не би био коренски, већ овакав аорист: $*\acute{\epsilon}\text{-}\sigma\beta\acute{\epsilon}\sigma\text{-}\eta$: $\acute{\alpha}\text{-}\sigma\beta\epsilon\sigma\text{-}\tau\omicron\varsigma$; нагл. према *ἔβη*? Можда су „неправилни“ глаголи на $-\alpha\omega$ са стежањем у η уместо $\bar{\alpha}$ *πεινῆν*, *διψῆν* изворно презенти овога типа: $*pein-$, $dips-\bar{e}je/o-$?

¹⁴² Нпр. *ἐδάμη ὑπὸ χερσὶ ποδώκεος Αἰακίδαο* „подлеже под рукама брзоноког Еаковића“ > „би савладан рукама брзоноког Еаковића“.

¹⁴³ Из сигматског аориста каткад се преузима и „паразитска сигма“: *ἐπετάσθη* према *ἐπέτασα* (корен $*petH_2-$), која се код s -основа иначе чува: *ἐτελέσθη*.

б) -θη / -θε би могла бити аорисна основа глагола τί-θη-μι < *dheH₁- / *dhH₁- ‘ставити’, који је имао и каузативно значење ‘чинити’,¹⁴⁴ нпр. ἐ-πειρά-θη „учини пробу“, хом. αἰδέσ-θη, ὀρμή-θη „учини страхопоштовање, покрет“ одговарало би спојевима πείραϋν / αἶδος / ὀρμήν ἔθηκε „учини пробу / страхопоштовање / покрет“. Полазиште би, дакле, билио деноминали, чија је глаголска основа била једнака именској.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Такви спојеви су могли очврснути у сложенице, нпр. *men(o)s dhē- ‘ставити дух, усмерити пажњу на нешто’ > гр. μανθάνω, сл. mǫdrъ > tudar итд.

¹⁴⁵ На сличан начин тумачи се германски „слаби“ претерити типа *salbō-da > salbte ‘намаза’, изворно ‘уље стави’.